

Åter till Trutskär

30.07.2019

I Ålandsbankens 85-årsbok ett rikare liv ingick författaren Leo Löthmans berättelse Trutskärsandan

1920

Lydias och Axels liv i skärgården träffade läsarna rakt i hjärtat och därför bad vi Leo återvända till sin härliga skröna och berätta mer för oss.

I maj månad år nittonhundratjugo hissade Lydia och Axel segel och styrde mot Mariehamn. De angjorde efter ett par dagar nedanför Societetshuset och bytte om till bästa kyrkostassen trots att det var vanlig söckendag.

”Han lär va en snål durak handär Johannes Johansson” muttrade Axel, medan han skar av sig skäggstubben som hunnit växa ut medan de kryssade i motiga vindar.

”Han lär så jo” svarade hustrun. ”Så honom skall det nog gå bra ti komma överens med - vi e liksom lite likasinnaga han och vi”.

De landsteg och tog på sig kyrkominerna medan de stegade uppåt staden, i rad efter varandra så som de var

vana att göra på hemöns smala stigar. Stadsborna tycktes klädda som till julkaffe fast det var vanlig vardag och Lydia noterade att deras egna finkläder tycktes avvika från tidens stadsmaner.

Hon blossade röd av väderbiten hälsa där hon gungade fram med höga vägvinnande kliv efter livslång vana att trampa fram över torvor och sten. Sin lilla förnäma stadsväska bar hon med samma stadiga handgrepp som brukade hantera mjölkspannen och den

strikta kyrkodräkten förmådde inte skyla hennes robusta kvinnliga former.

Axel lufsade knotig bakom, plirande under buskiga ögonbryn. Kavajen stramade över hans kullriga axlar, medan resten av kostymen fladdrade lös kring den seniga kroppen. Kutryggig, med blicken i marken gav han intryck av ett vandrande arbetsredskap, men under kepsen rådde en aktivitet som den knutna hållningen inte lät ana. Stadens myller gjorde honom yr och blyg.

Men promenaden var kort och snart nådde de det Laurénska trähuset på Torggatan, vilket för utskärsborna framstod mäktigt som Kumlinge kyrka. Lydia borstade damm från Axels kavaj och ryckte bort ett par ändar från dess något trådslitna ärm medan han drog en kam genom håret och så var de så redo de kunde bli.

"Kom ihåg att inga mumla och sörpla sen och se till att vända finsidan på kavajen mot direktörn" manade hon när de steg in under den stiliga skylten med texten "Ålands Aktiebank". Kavajens högersida var nött av kyrkresornas långa roddturer där Axel skavde högra axeln mot roddarkamraten Ruben Mörn.

De behövde inte vänta så länge innan bankens direktör Johannes Johansson tog emot i sitt kontor. Axel satte sig med vänstersidan mot Johansson, talade ur skägget och sörplade föga, men ändå märkte han snart att deras ärende kryssade i motvind. Därvid tilltog hans sörplande och stammande så som det brukade göra i pressade situationer.

"Ni önskar köpa Trutskären?" sade magister Johansson. "Det är ju en udda bosättningsplats. Kan väl varken finnas hamn eller bete därute?"

"Hamn ska vi nog ... va karar ti rusta. Å ... våra djur e ... inga vidlyftiga i maten ... de vankas väl skaffa bete närmare land".

Nu rann saliven för Axel så att Lydia tog en näsduk och torkade honom om hakan.

"Så ni önskar låna pengar till betesarrende och hamnbygge utöver köpeskillingen?" frågade Johansson.

"Nä. Då stular vi ... på räntorna. Arrendesumman drar ... vi in på fisket."

"Men där ute i havet kommer ni väl att förlora många fiskedagar i ovädren. Vore inte ett något mera skyddat läge att föredra?"

Axel stammade svårt och hans hustru tog över:

"Hördu Johannes Johansson. Tror du inga att vi å sku villa ha feta marker och skyddad hamn. Men de kostar såna summor att vi int ens iss diskutera saken med dig, för

du sägs va snål. Ja inga fel i de - snåla e vi också, men nu e de såhär att vi inga bara e viliga fiskare, utan gobben e dessutom en durak på att räkna och skriva. Han ha räkna och skrivi på den här affären så att de knappt ha blivit papper över till att torka sig därbak med. De heter kalkyl och visar hur du ska få tillbaka varenda penni med ränta och allt. Ta å visa han pappren Axel.”

Papper sörplar inte och på dem kunde Axel formulera sina planer utan lyten utöver sin begränsade skolning och denna bekom honom föga. Pappersbunten som nu lades framför direktören bestod av varierande och väl begagnade ark, där tidigare texter raderats omsorgsfullt och ersatts med täta, finstilta rader på bägge sidor och utan marginaler. Terminologin var grovhyvlad men logisk. Magistern inom bankdirektören uppfattade genast de rörande dragen i den hemvävda ekonomiska teorin. Dessutom måste han tillstå att ekonomiskt förnuft inte saknades.

”Du har räknat ut att ni kan klara räntor och amorteringar, men Trutskär har ett utsatt läge och sjukdom eller olyckor kan bli förödande där ute. Vad hade ni tänkt ställa för säkerhet? Och hur mycket eget kapital hade ni tänkt satsa.”

”Sku vi ha eget kapital så sku vi nog sikta på fetare marker än Trutskären” svarade Lydia. ”Men holmarna i sig är väl en säkerhet. Å så har vi en prima skötbåt å bragder och djur som e tåliga och gör sitt. En koja ska väl Axel snart ha oppe. Säljer ni bort de så ska ni väl få ihop erat?”

**” Vi tjäldar
i båten
innanför
ångbåtsbryggan.”**

”Jag tvivlar inte på att de är prima. Men penningvärdet på sådant är tyvärr ändå ganska ringa och det kan bli svårt att hitta köpare till utskärskobbar. Har ni möjligen någon i släkten som kunde ställa upp med en borgensförbindelse?”

”Hördu om det fanns pengar i släkten så behövde vi knappast sitta här just nu” konstaterade Lydia. ”De verkar som du tänker hålla hårt i slantarna, men har lite svårt att få det ur dig. Men inga behöver du va blyg med det, vi e vana ti bli utan.”

”Vi måste ju vara varsamma med våra deponenters tillgångar - men kan jag behålla er kalkyl tills i morgon så skall jag se vad vi kan göra?”

”Va försiktig med den bara. De e viligt papper som kan användas flera gånger ännu.”

”Det lovar jag. Bor ni på hotell här i stan, eller hos bekanta?”

”Vi tjäldar i båten innanför ångbåtsbryggan.”

”Tjäldar?”

”Sover under seglet.”

”Blir det inte ganska kallt?”

”Det blir framför allt billigt.”

”Det har ni säkert rätt i. Titta in i morgon så skall ni få ert besked. – Men hörni ... den här pappersbunten – går den faktiskt att använda fler gånger? Den börjar bli ganska nött.”

”Ett par gånger till tål den nog radergummit. Och sen blir den prima i skithuset.”

Johannes Johansson hade under samtalet varit distraherad av betydligt tyngre frågor: Den unga banken

låg ute med riskabelt stora krediter till Haraldsby Ångsåg och Sunrederiet, medan bägge företagen blödde ekonomiskt. De behövde låna mer pengar, men banken var redan illa ute med sina osäkra fordringar. Hög tid att slå på bromsarna alltså, men Johanssons manöverutrymme var kringskuret: Julius Sundblom var bankens styrelseordförande och storägare, medan hans son Rafael drev rederiet och sågen. Bankens tillgångar hade slussats över till sonens bägge företag och mer behövdes.

Johannes var egentligen ingen bankman, men här såg han att det inte stod bra till. Bankens kapital utarmades för att stötta i en familjeangelägenhet. Det var inte vilken familj som helst, utan den mest inflytelserika på Åland och i bankens styrelse. Han borde täppa till penningflödet från banken, men hur skulle han få gehör för det? Han saknade ju erfarenhet och auktoritet som bankman, precis som Sundblom själv och de andra i styrelsen. Men Julius Sundblom ägde sin egen auktoritet och han var mycket familjekär. Johannes Johansson satt illa klämd mellan makten och plikten.

I förhållande till detta var förstås Axels och Lydias låneansökan knappt kaffepengar. En måttlig summa även om den skulle skingras för Trutskärens stormbyar. Men han kunde ju inte bevilja lån utan annan säkerhet än hemmagjorda kalkyler på nötta pappersark. Det var ett litet och enkelt ärende: Banken kunde inte låna ut pengar till ett projekt baserat på drömmar mot säkerhet i en bunt dasspapper. Han smålog åt sin motivering av avslaget. Men ansökan släppte honom ändå inte.

Paret hade väckt respekt i all sin oansenlighet. De utstrålade kraft och sparsamhet, parade med affärnsnäsa och öppna sinnelag. Sådant kunde kanske räcka ett stycke om de bara fick chansen? Johansson frestades nästan att våga ett försök. När nya aktörer började röra på sig så det gällde för banken att vara med. Det hände mycket i samhället just nu.

Ett sådant här par, som kunde presentera en djärv budget men samtidigt var gnidiga nog att återanvända de slitna budgetarken, torde nog innehålla entreprenörsämne. Om de nu bara hade haft lite gedignare säkerhet och ett mindre stormpiskat projekt kunde man kanske ha lånat dem en slant. Men knappast mot säkerhet i dasspapper. Han började i alla fall bläddra i bunten en gång till.

I gryningen två dagar senare stävade Axels och Lydias skötbåt ut över Slemmern i svag vind. De hade ännu smak av morgonkaffet på tungan efter att ha startat innan himlen rodnade bakom Lemböte bergen; de var måna om att snabbt komma hem och hugga i med arbetet igen. Bankärendet hade inte löpt enligt Axels förväntan.

"Jag sa ju att han är en snål durak handär Johannes Johansson, men inga trodde jag de sku sluta på dehär viset" sade han nu med morgonskrovlig röst.

"Ja, nog va de ju en holi ti karl. Han tycks ha räkna igenom våra kalkyler ner till minsta drivvedsplanka för att hitta någe fel. Man ha ju hört att banken har krångel med några av sina storkunder, så inte trodde jag han sku ta sig tid till sånt."

"Inga jag heller. Han tycks tamme holi va sparsammare än morsan din."

"Och då är hon ändå inga den som strör pengar omkring sig."

"Säg int annat. Dom är prima bägge två."

"Jodu."

"De blev nog precis som du sa i alla fall; att vi e liksom precis likasinnaga handär Johannes Johansson och du och jag."

"Och morsan min."

"Precis. Vi e ena tusan på att snåla, men begriper också att nån gång måst man släppa till lite för att få tillbaka. Så tycks det va med Johansson också; när han tog sig en ordentlig titt i budgeten så hitta han inga någe fel, utan såg att det nog kommer pengar tillbaka. Med ränta. Det vankas va snål på viligt vis."

"Du får knalla dig över till Mattas så fort vi kommer iland å tinga storbåten deras så vi får djur och grejer med

oss ut till Trutskär. När tror du vi kan ha allt klart ti flytta?"

"Inga ska det väl behöva ta mera än en vecka, vi har ju inga så mycket."

"Högst fem dagar sku jag säga. Du ska få si att jobbet får schvung nu när vi knallar på med pengar i fickan."

De firade med ännu en tår av nästan äkta kaffe som Lydia hade hållt upp på flaska och packat i dubbla yllesockor. Det var en betydande festdag: Bankärendet hade inte löpt enligt Axels förväntan, utan klart bättre. De seglade hemåt med ett litet kapital för att börja ett nytt liv ute på Trutskär.

"Jag tror tamme holi att vi ska skaffa oss nya kaffekoppar" sade Lydia.

"Nånå" svarade Axel. "Nog håller domhär ett bra tag ännu."

Leo Löthman om Trutskärsbornas dialekt:

I texten har jag använt några åländska dialektala uttryck. Sådana innehåller ofta nyanser och anspelningar som gör dem rika och måleriska i lokalsamhället, men som saknar lika uttrycksfulla synonymer i normalspråket. Jag gör ändå ett litet försök:

Durak: Inlånat från ryskan under 1800-talets första hälft då en stor mängd ryssar var inkvarterade i åländska gårdar. På ryska är det ett milt skällsord som ungefär motsvarar tokstolle eller smått oduglig person. I åländskan något i stil med "en riktig tusan". Kan användas såväl positivt som negativt. Usain Bolt kan sägas vara "en riktig durak ti skena på" - alltså en eminent löpare.

Holi: Kommer från "hin håle", men används trots kopplingen till den onde som en relativt mild svordom och förstärkning.

Tjällda: Att övernatta på durken i den öppna skötbåten och använda storseglet som tak.

Stula: Snubbla, ramla. För mig är motoriken lite kantigare när någon stular. Ett barn kan snubbla och ramla, medan det krävs mera tyngd och styvhet för att riktigt stula. Ifall Lydia och Axel skulle ha "stulat på räntorna" så hade det skett med buller och brak.

Pängar: Pengar uttalat med ett brett åländskt Ä-ljud ger ordet den rätta lystet kärleksfulla nyansen.

Vilig: Prima, duglig, rejäl. Gärna välsituerad också.

Att va kar ti: Att "vara karl till" att prestera något, men det användes könsneutralt på Åland. Såväl Usain Bolt som Dafne Shippers är så "holis viliga löpare att de också har varit karar ti skena ihop viligt me pängar åt sig. Ena riktiga durakar ti göra resultat både på löparbanan och på bankkontot."

Sanningen om Ålandsbanken

100 berättelser genom 100 år

Joakim Enegren

Med bidrag av Annika Lundqvist, Leo Löthman och Teo Tuominen.

Illustration: Anouk de Vries